

Bérczessy Lajos

Poeta nascitur

Látogatóban Tornai József Kossuth-díjas költőnél

A budai utca meredek kaptatón vezet a házhoz, ahol a költő él. Lankás, lejtős lépcsősor visz a lakás bejáratához.

*

Jó ismeretségünk-barátságunk több mint négy évtizedes. Örömmel készültem a beszélgetésre. Az évek során más-más irányba haladtunk.

A költői életút szépen sorjázott: a szabadúszásban, rádiózásban, szerkesztőként, folyóiratrovat-vezetőként, írószövetségi elnökként élte meg az alkotói pálya stációit. És születtek a művek: versek, fordítások, prózai írások.

Egykoron 'A hét rádióhallgatója' műsorában vendége voltam. Zenéről, költészetről beszélgettünk. Majd egy alkalommal, a Magyar Rádió Kritikusok Fórumában, a rovat rendszeres szerzőjeként, verseskötetét méltattam. S az idő sodrában előrehaladva igen fontos költői remekeket alkotott kedves barátom.

*

Ha csak az életműkánon nagy mezzgyéit nézzük: a fordításoknál a *Moraj a föld alóltól* (római korban játszódó angol regény) a *Boldog látomásokon* (a világ törzsi költészete) át Baudelaire *A Rossz virágaiig* utolérhetetlen költői mű íve rajzolódik ki. És még nem szóltunk D. H. Lawrence versfordításairól, Ekhnaton *Naphimnuszáról*, Nazim Hikmet magyarra ültetéséről, és sorolhatnám tovább!

Legnagyobb „közönségsikert” – ha mondhatjuk így – a *Vadmeggy*, az önéletrajzi ihletésű prózai mű aratta. Könyvtárakból csenték el, kézről kézre adták, olykor soha-vissza-nem-adásra... Hogy jó-e, ha egy költő műveit lopkodják? Én nem tudom, de az olvasási affinitást biztosan jelzi. Az álprúd magyar olvasóközönség meghökken a költői kitarulkozáson!

*

– *A gyerekkorodról, ha mesélnél... Milyen volt a „vad Tornai fiú”?*

– Dunaharaszti. Maga a folyó az ártereivel, csalitosaival, turjánjaival egy különös világ. Egy szelet zsíros kenyérrel elbarangoltam a Kis-Dunánál... Énekelgettem, versrímeket mondogattam. Természeti lény vagyok... Kirándulni, a tűz mellett énekelni, jókat beszélgetni – mindennél többet ért.

Milyen világ volt? A háború után a nagy nyomor. A ház körül volt kutya, macska, legettették a tehenet. Hús és tej mindig volt. Tele volt a környék kecskékkal.

A cserkészletben nagyon jó társasági életet éltünk, a csapatban őrsvezető lettem. Volt ebben a közös létben valami ősi, valami messzi múltba vezető. Magyar népdá-

lokat énekelünk az akkor divatos slágerek helyett. Egész életemben nagy szerepet játszik a népköltészet, a népballadák világa.

– *Iskola, kedves tanárod, aki hatással volt rád?*

– Nem voltam soha jó tanuló. Általánosságban mondhatom: rossz tanáraim voltak. Polgári iskola a környéken csak nálunk volt. Oda jártam. Előfordult olyan eset, hogy a dolgozatomat versben írtam meg. Nem nagyon díjazták. Először továbbtanulni sem tudtam, dolgoztam sváb kőművesek mellett, öntödében, sertésvágóhídon segédmunkásként, betanított köszörűsként három műszakban.

Végül is a fővárosban a Márvány utcai Kossuth Lajos Kereskedelmi Középiskolába bejutottam. Itt csak annyit teszek hozzá: Juhász Ferencsel jártam egy osztályba, ő mindenben kitűnő volt.

1946-ban érettségiztem, előbb a Csepel Művekben dolgoztam, majd a Csepel Autógyárban lettem műszaki tisztviselő. Egészen a diszpécseriségig vittem.

Volt a gyárnak egy *Fényszóró* című üzemi lapja, a főszerkesztő verskedvelő volt, és lehozta az én verseimet is. Sokat jártam a könyvtárba. Egész életemben megszállott olvasó voltam, vagyok gyerekkorom óta. Ezért még apám meg is rótt.

– *A költészet mit jelent számodra, egyáltalán hogyan határozta el, hogy költő leszel?*

– Mindig az akartam lenni, semmi más. A zene, a népköltészet, a magyar klasszikus lírai hagyomány, a népzene, a népballadák – ez vonzott.

Ezzel párhuzamosan a természettudományok is hallatlanul izgattak, s izgatnak ma is. Valahogy az ember nem egysíkú lény: a természet vonzásában-távolodásában él, ugyanakkor a világról való gondolkodása szerteágazó.

– *Ez lehet a filozófia vagy bármely más spirituális lételképzelés?*

– Igen, ebben van a művészetek nagyszerűsége, az ősi és a modern együtt él. Ezért vallom, hogy a költészet sokpólusú, ez az alapja az értékelvűségnek.

– *Ahogy végigkísértem költői életedet, olvastam, hogy az ötvenes évek közepén már jelentek meg verseid az Új Hangban. Az első kötetbeli megjelenésed a 15 fiatal költő 105 verse című antológiában volt, amelyet Simon István állított össze.*

– Igen – veti közbe nevetve –, ma úgy nézne ki: 105 költő 15 verse...

– *Azért itt van pár komoly vers is, amit nem lehet kihagyni. Onnan is látom, hogy egy későbbi kötetedbe (A bálványok neve) is fölvetted más címmel. A költő joga, hogy gyermekét pallérozza, alakítsa. De az eredeti megjelenés (Kezdetleges ének a címe) keletkezési dátuma, ami szíven ütött: 1956. december! Ez nagyon fontos, nagyszerű vers! Elemzése megérne egy esszét! Főleg a kontextusában!*

Sorra jelentek meg a versesköteteid igényes kivitelben, legtöbbje bármely mások kötetétől eltérő borítóval. Ha jól számoltam, már hét jelent meg, amikor – emlékszem – nagyon örültünk a József Attila-díjadnak 1975-ben. A kortársak közül kikkel érzed magad rokonnak?

– Juhász Ferenc, Nagy László sokat jelentett számomra. A Belvárosi Kávéházban volt egy baráti kör, ahol jókat beszélgettünk – a teljesség igénye nélkül mondom: Csoóri Sándor, Jancsó Miklós, Mészöly Miklós, Vitányi Iván, Konrád György és Gyurkó László, Hernádi Gyula és Sík Csaba, Sükösd Mihály, Marsall László, Orosz János – versekről, prózáról, filmekről. Ez afféle szabad műhelynek is volt mondható.

– *Azt is megfigyeltem, hogy nem idomultál semmiféle kurzushoz, aktuális „kötelezőhöz”.*

– Kialakítottam egy minden másétól különböző költészetet. Ennek nem kell hasonulnia aktualitásokhoz, ugyanakkor meg kell, hogy legyen benne a hagyomány, amely nélkül nincs meg az önfeledt költői nyelvezet.

– *Számos társadalmi, művészeti eseményen vettél részt. Például – emlékezetes – Vörösmarty születésének bicentenáriumán a költő sírjánál olvastad föl emlékező versedet. Alapító tagja vagy az MDF-nek, és mégsem vonódtál be a politika forgatógábjába.*

– Igen, én ott politizáltam, akár országgyűlési képviselő is lehettem volna. A dolgok úgy alakultak, hogy választanom kellett, én az irodalmat választottam.

– *Jó döntés volt, nekünk, olvasóknak biztosan nyereség. Ám nem kerültél el a közfeladatok vállalását: az íróársadalom az írószövetség elnökévé választott.*

– Ez nem volt könnyű időszak 1992–95 között, ám születtek jó döntések is, mást ne mondjak, a szövetség lapja változatlanul jó kezekben van, az írókat érintő ügyekben sok helyen képviselhetjük magunkat.

– *Egy interjúdban említetted, hogy a nyelvtudásod megalapozott. Ez a fordításnál, illetve az eredetiben olvasásnál igen sokat jelent.*

– Az angolt családi segítséggel gyakorolhattam nyaranta, a polgáriban tökéletesíthettem. A német kötelező volt, nem szerettem, de egy könyvtári munkám során jól belejöttem.

– *És a francia?*

– Itt az volt a hajtóerő valóban, hogy eredetiben olvashassak. Ezt már bőven felnőtt fejjel tanultam meg. Az orosz is kötelező volt, ez a leggyengébb, de volt idő, amikor – annak idején – egy orosz–észt fiúval beszélgetve az Ermitázsban, bizony más aspektusból is tájékozódhattam a ’nagy testvérről’..

– *Az esszéirodalmat is jeles művekkel gazdagítottad. Mi a legújabb, amit olvashattunk?*

– Ma szabadságban élünk, de káosz van. Az erkölcsi nihilizmust az esztétikai nihilizmus szorítja ki. Ezzel kell szembenéznünk!

*

Körbejárom a lakást. Megnézem a dolgozószoba éppen pihenő villanyírógépét. A tágas nappaliban a könyvespolcon ott a Balassi-kard. A másik helyen kicsiny arany-szobrocska áll: a Kossuth-díj.

Az egyik polcsornál ott a költői művet összefogó *Csillaganyám, csillagapám* négy tiszteletre méltó, vaskos kötete. Belelapozok, bejegyzések, kiegészítések vannak benne. A versek változhatnak, vagy csak a szerkesztő művét kell kiegészíteni?

*

Számos újság, folyóirat üdvözölte Tornai Józsefet. Nyolcvanötödik születésnapján a Magyar Írószövetségben szép ünnepségen köszöntötték a barátok, verskedvelők, jó ismerősök.

Frissen megjelent kötetét, *A semmi ellent* Román Károly tanár mutatta be, egyben a moderátor is ő volt. És mindannyiunk öröme az ünnepelt olvasta föl a verseket. Ami kevés alkotónak adatik meg: összecsendült a vers és a zene. Horváth Bálint a születésnap alkalmára írott zongoradarabbal örvendeztetett meg bennünket!

*

A költő a Magyar Művészeti Akadémia Irodalmi Tagozatának rendes tagja.

Munkásságának elismerései: József Attila-díj, Magyar Köztársasági Érdemrend kiskeresztje, Arany János-díj, MAOE-nagydíj, Balassi Bálint-émlékkard, Magyar Érdemrend tisztikeresztje, Príma-díj, Kossuth-díj.

*

Az idő haladtával, az Ünnepi Könyvhéten két új kötete is jelent meg a költőnek: az *Éjféli* című verseskötet és az *Esztétikai nihilizmus* esszékötet.

Tornai József neve beíródott a magyar irodalom Aranykönyvébe.